

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL JEAN RICHARD DE LA TOUR
prezentate la 16 februarie 2023¹

Cauza C-663/21

**Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl
cu participarea**

AA

[cerere de decizie preliminară formulată de Verwaltungsgerichtshof (Curtea Administrativă,
Austria)]

și

Cauza C-8/22

XXX

împotriva

Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides

[cerere de decizie preliminară formulată de Conseil d'État (Belgia)]

„Trimitere preliminară – Spațiul de libertate, securitate și justiție – Politica privind azilul – Directiva 2011/95/UE – Standarde referitoare la condițiile de acordare a statutului de refugiat sau a statutului conferit prin protecția subsidiară – Articolul 14 alineatul (4) litera (b) – Revocarea statutului de refugiat – Resortisantul unei țări terțe care a săvârșit o infracțiune deosebit de gravă – Amenințare pentru societate – Controlul proporționalității – Sarcina probei – Directiva 2008/115/CE – Returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală – Amânarea îndepărtării – Îndepărtare considerată inadmisibilă ca urmare a principiului nereturnării – Imposibilitatea de a adopta o decizie de returnare”

I. Introducere

1. Articolul 14 alineatele (4) și (5) din Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate² prevede, pe lângă cauze de

¹ Limba originală: franceza.

² JO 2011, L 337, p. 9. Această directivă constituie reformarea Directivei 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate (JO 2004, L 304, p. 12, precum și rectificări în JO 2005, L 204, p. 24, și JO 2011, L 278, p. 13, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 52).

încetare (articolul 11) și de excludere (articolul 12), că statele membre au posibilitatea de a revoca statutul de refugiat sau de a refuza să acorde acest statut în caz de amenințare pentru siguranța lor sau pentru societate.

2. Existența acestei posibilități, motivată de intenția statelor membre de a beneficia de o serie de acțiuni în privința refugiaților care aduc atingere siguranței sau societății, dar care nu pot fi returnați, a făcut obiectul unor critici, în măsura în care i se reproșase că nu corespunde cauzelor de excludere și de încetare prevăzute la articolul 1 secțiunile C-F din Convenția privind statutul refugiaților³, astfel cum a fost completată prin Protocolul privind statutul refugiaților⁴ (denumită în continuare „Convenția de la Geneva”).

3. În Hotărârea din 14 mai 2019, M și alții (Revocarea statutului de refugiat)⁵, Curtea nu a identificat însă niciun element de natură să afecteze validitatea articolului 14 alineatele (4)-(6) din Directiva 2011/95 în raport cu articolul 78 alineatul (1) TFUE și cu articolul 18 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”). Pentru a ajunge la această decizie, Curtea a apreciat printre altele că articolul 14 alineatele (4) și (5) din directiva menționată trebuia interpretat în sensul că, în contextul sistemului instituit prin această directivă, revocarea statutului de refugiat sau refuzul acordării acestuia nu are ca efect că resortisantul țării terțe sau apatridul în cauză care îndeplinește condițiile prevăzute la articolul 2 litera (d) din aceeași directivă coroborat cu dispozițiile capitolului III din aceasta își pierde calitatea de refugiat, în sensul acestui articol 2 litera (d) și al articolului 1 secțiunea A din Convenția de la Geneva⁶.

4. În continuarea Hotărârii M și alții (Revocarea statutului de refugiat), prezentele cereri de decizie preliminară invită în prezent Curtea să precizeze condițiile în care statele membre pot decide revocarea statutului de refugiat.

5. Aceste cereri de decizie preliminară privesc mai precis interpretarea articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, precum și a articolelor 5, 6, 8 și 9 din Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală⁷.

6. În ceea ce privește cauza C-663/21, cererea de decizie preliminară a fost formulată în cadrul unui litigiu între AA, resortisant al unei țări terțe, pe de o parte, și Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Oficiul Federal pentru Străini și Azil, Austria, denumit în continuare „Oficiul”), pe de altă parte, în legătură cu decizia adoptată de acesta din urmă de a-i retrage statutul de refugiat, de a refuza să îi acorde statutul conferit prin protecția subsidiară sau un permis de ședere pentru motive demne de a fi luate în considerare, de a lua o decizie de returnare însoțită de o interdicție de ședere în privința sa, de a stabili un termen pentru plecarea voluntară și de a declara că îndepărtarea sa nu este autorizată.

³ Semnată la Geneva la 28 iulie 1951 [*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 189, p. 150, nr. 2545 (1954)] și intrată în vigoare la 22 aprilie 1954.

⁴ Încheiat la New York la 31 ianuarie 1967 și intrat în vigoare la 4 octombrie 1967. A se vedea Janku, L., „(In)Compatibility of Article 14 (4) and (6) of the Qualification Directive with the 1951 Refugee Convention”, discurs pronunțat cu ocazia Nordic Asylum Law Seminar din 29 și 30 mai 2017, disponibil la următoarea adresă de internet: http://mhi.hi.is/sites/mhi.hi.is/files/nalsfiles/4/nals_paper_janku.pdf.

⁵ C-391/16, C-77/17 și C-78/17, denumită în continuare „Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat)”, EU:C:2019:403.

⁶ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 97).

⁷ JO 2008, L 348, p. 98.

7. În ceea ce privește cauza C-8/22, cererea de decizie preliminară a fost formulată în cadrul unui litigiu între XXX, resortisant al unei țări terțe, pe de o parte, și Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Comisarul General pentru Refugiați și Apatrizi, Belgia, denumit în continuare „Commissaire général”), pe de altă parte, în legătură cu decizia adoptată de acesta din urmă de a-i retrage statutul de refugiat.

8. Întrebările adresate de Verwaltungsgerichtshof (Curtea Administrativă, Austria) (cauza C-663/21) și de Conseil d’État (Consiliul de Stat, Belgia) (cauza C-8/22) sunt complementare și se suprapun în parte, acesta fiind motivul pentru care le vom examina în comun în prezentele concluzii. Aceste întrebări invită în special Curtea să precizeze condițiile cărora le este subordonată revocarea statutului de refugiat în temeiul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95.

9. Dispoziția menționată prevede că „[s]tatele membre pot revoca statutul acordat unui refugiat de către o autoritate guvernamentală, administrativă, judiciară sau cvasijudiciară, pot dispune încetarea sau pot refuza reînnoirea acestuia în cazul în care [...] ca urmare a faptului că a fost condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă, reprezintă o amenințare pentru societatea respectivului stat membru”.

10. Acest motiv de revocare a statutului de refugiat este inspirat direct din formularea articolului 33 alineatul 2 din Convenția de la Geneva, din care rezultă că principiul nereturnării nu poate fi invocat de un refugiat „care, fiind condamnat definitiv pentru o crimă sau un delict deosebit de grav, constituie o amenințare pentru comunitatea [țării în care se află]”. Aceeași excepție de la principiul nereturnării se regăsește la articolul 21 alineatul (2) din Directiva 2011/95⁸.

11. În prezentele concluzii, vom susține mai întâi interpretarea potrivit căreia articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 prevede două condiții cumulative pentru posibilitatea de care dispune un stat membru de a revoca statutul de refugiat. În această privință, vom explica motivele pentru care considerăm că existența unei condamnări definitive pentru o infracțiune deosebit de gravă constituie o condiție necesară, dar nu suficientă pentru a permite unui stat membru să revoce acest statut.

12. Vom arăta în continuare motivele pentru care apreciem că amenințarea pe care o reprezintă persoana condamnată la momentul adoptării unei decizii de revocare a statutului de refugiat trebuie să fie reală, actuală și suficient de gravă pentru societatea statului membru în cauză.

13. Vom preciza, în sfârșit, că o decizie de revocare a statutului de refugiat trebuie, în opinia noastră, să respecte principiul proporționalității și, în sens mai larg, drepturile fundamentale ale persoanei în cauză, după cum sunt garantate de cartă.

14. Cauza C-663/21 ridică o problemă suplimentară, referitoare la interpretarea Directivei 2008/115. În esență, se ridică problema dacă o decizie de returnare trebuie să fie adoptată atunci când resortisantul în cauză al unei țări terțe nu poate fi returnat în țara sa de origine. Ne vom întemeia pe jurisprudența Curții cea mai recentă pentru a propune acesteia să răspundă negativ la întrebarea respectivă.

⁸ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 93).

II. Situația de fapt din litigiile principale și întrebările preliminare

A. Cauza C-663/21

15. La 10 decembrie 2014, AA a intrat în mod ilegal în Austria și a depus în aceeași zi o cerere de protecție internațională. Prin decizia Oficiului din 22 decembrie 2015, i s-a acordat statutul de refugiat.

16. La 22 martie 2018, AA a fost condamnat la pedeapsa închisorii de un an și trei luni însoțită de pedeapsa amenzii în cuantum de 180 de zile-amendă pentru săvârșirea infracțiunilor de amenințare gravă, distrugere sau deteriorare a bunurilor altei persoane, deținere ilegală de stupefiante și trafic de stupefiante. La 14 ianuarie 2019, AA a fost condamnat la pedeapsa închisorii de trei luni pentru săvârșirea infracțiunilor de vătămare corporală și amenințare gravă. La 11 martie 2019, el a fost condamnat la pedeapsa închisorii de șase luni pentru tentativă de vătămare corporală și amenințare gravă. Toate aceste pedepse privative de libertate au fost comutate în pedepse cu suspendare.

17. La 13 august 2019, AA a fost condamnat la o amendă pentru comportament agresiv față de un organ de control public.

18. Prin decizia din 24 septembrie 2019, Oficiul a revocat statutul de refugiat al lui AA și a decis să nu îi acorde statutul conferit prin protecția subsidiară sau un titlu de ședere pentru motive care merită să fie luate în considerare. Oficiul a declarat de asemenea că o decizie de returnare însoțită de o interdicție de intrare va fi adoptată în privința sa și se va stabili un termen pentru plecarea voluntară, indicând totodată că îndepărtarea sa în Siria nu este permisă.

19. Împotriva deciziei Oficiului din 24 septembrie 2019, AA a formulat o cale de atac la Bundesverwaltungsgericht (Tribunalul Administrativ Federal, Austria). Acesta a declarat ulterior că își retrăgea calea de atac în măsura în care viza partea din dispozitivul deciziei menționate prin care s-a constatat inadmisibilitatea îndepărtării sale.

20. La 16 iunie și 8 octombrie 2020, AA a fost condamnat la pedepse de patru și cinci luni de închisoare, fără ca suspendările pronunțate anterior să fie revocate.

21. Prin hotărârea din 28 mai 2021, Bundesverwaltungsgericht (Tribunalul Administrativ Federal) a anulat decizia Oficiului din 24 septembrie 2019. Această instanță a arătat că, pentru a putea fi revocat statutul de refugiat, trebuiau îndeplinite patru condiții, și anume faptul că refugiatul a săvârșit o infracțiune deosebit de gravă, că a fost condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă, că prezintă o amenințare pentru comunitate și că interesul public pentru revocarea dreptului de ședere prevalează față de interesele sale de menținere a protecției de către statul de refugiu.

22. Instanța menționată a constatat că AA îndeplinea primele trei condiții, însă a apreciat, în ceea ce o privește pe cea de a patra, că interesele Republicii Austria și cele ale AA trebuiau evaluate comparativ, ținând seama de întinderea și de natura măsurilor la care acesta ar fi expus în cazul revocării protecției internaționale. Or, dat fiind că AA ar fi expus, în cazul returnării în țara sa de origine, riscului de tortură sau pedeapsă capitală, Bundesverwaltungsgericht (Tribunalul Administrativ Federal) a considerat că interesele sale ar prevala față de cele ale Republicii Austria și că statutul de refugiat nu ar trebui să îi fie revocat.

23. Oficiul a formulat recurs împotriva acestei hotărâri la Verwaltungsgerichtshof (Curtea Administrativă).

24. În susținerea căii de atac formulate, Oficiul arată că jurisprudența Verwaltungsgerichtshof (Curtea Administrativă) care prevede a patra condiție citată anterior a fost elaborată într-un context care nu este comparabil cu cel care este în vigoare în prezent. Astfel, o îndepărtare în țara de origine nu ar mai fi autorizată în prezent în cazul în care persoana în cauză ar fi expusă unor consecințe care implică o încălcare a articolelor 2 sau 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁹. Prin urmare, evaluarea comparativă a intereselor existente efectuată în speță de Bundesverwaltungsgericht (Tribunalul Administrativ Federal) nu ar fi necesară, întrucât această persoană ar beneficia de protecție împotriva îndepărtării rezultate dintr-o decizie prin care se constată imposibilitatea unei returnări. Potrivit Oficiului, o asemenea evaluare comparativă a intereselor ar putea în plus să aducă atingere credibilității sistemului de protecție prevăzut de dreptul Uniunii, în conformitate cu Convenția de la Geneva.

25. Având în vedere argumentele astfel invocate de Oficiu, instanța de trimitere ridică problema necesității de a efectua, în scopul aplicării articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, o evaluare comparativă a intereselor existente, după ce s-a constatat că persoana în cauză a fost condamnată printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și reprezintă o amenințare pentru comunitate. Aceasta indică printre altele, întemeindu-se pe argumentația dezvoltată în fața sa de Oficiu¹⁰, că o asemenea evaluare comparativă ar putea fi înlăturată pentru motivul că articolul 14 alineatul (4) litera (b) din această directivă ar urmări să retragă statutul de refugiat persoanelor care s-au dovedit nedemne de a păstra statutul respectiv ca urmare a delincvenței de amploare a acestora și a amenințării pe care o reprezintă, așadar, pentru societate.

26. În plus, această instanță arată că, în orice caz, revocarea statutului de refugiat nu ar permite să se țină seama de necesitatea de a preveni amenințarea reprezentată de o persoană care s-a dedat la delincvență de amploare, din moment ce îndepărtarea acesteia se dovedește inadmisibilă ca urmare a interdicției de returnare.

27. Întemeindu-se pe doctrină și pe declarațiile Biroului European de Sprijin pentru Azil (EASO), instanța de trimitere arată că există puncte de vedere divergente cu privire la necesitatea de a efectua o evaluare comparativă a intereselor între amenințarea la adresa societății pe care o reprezintă resortisantul în cauză al unei țări terțe și riscurile pe care returnarea în țara sa de origine le prezintă pentru resortisantul respectiv. De asemenea, instanța amintită subliniază că jurisprudența austriacă pare izolată cu privire la acest aspect în cadrul Uniunii Europene și că această jurisprudență poate conduce la imposibilitatea de a priva resortisantul respectiv de statutul său de refugiat.

⁹ Semnată la Roma la 4 noiembrie 1950.

¹⁰ Oficiul face referire în special la Hotărârea din 9 noiembrie 2010, B și D (C-57/09 și C-101/09, EU:C:2010:661). În această hotărâre, Curtea a statuat, pe de o parte, că excluderea de la recunoașterea statutului de refugiat în conformitate cu articolul 12 alineatul (2) literele (b) sau (c) din Directiva 2004/83 nu presupune ca persoana în cauză să reprezinte un pericol actual pentru statul membru de primire (punctul 105) și, pe de altă parte, că o asemenea excludere nu presupune o examinare a proporționalității în raport cu cazul în speță (punctul 111).

28. Pe de altă parte, instanța menționată arată că dreptul austriac prevede că, în cazurile în care a fost retrasă protecția internațională, dar îndepărtarea în țara de origine este inadmisibilă, trebuie adoptată o decizie de returnare, însoțită eventual de o interdicție de intrare. Șederea resortisantului în cauză al unei țări terțe este tolerată în acest caz în Austria atât timp cât îndepărtarea sa rămâne imposibilă, fără a fi însă legală.

29. O asemenea practică ar putea fi considerată incompatibilă cu Directiva 2008/115, în măsura în care implică printre altele adoptarea unei decizii de returnare lipsite de orice efectivitate pentru o durată nedeterminată, întrucât îndepărtarea resortisantului în cauză al unei țări terțe este considerată inadmisibilă până la eventuala adoptare a unei decizii contrare prin care îndepărtarea este declarată admisibilă. În acest context, instanța de trimitere ridică în special problema domeniului de aplicare al Hotărârii din 3 iunie 2021, Westerwaldkreis¹¹.

30. În aceste condiții, Verwaltungsgerichtshof (Curtea Administrativă) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) La aprecierea aspectului dacă statutul de beneficiar al dreptului de azil, recunoscut anterior unui străin de către autoritatea competentă, poate fi revocat pentru motivul indicat la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din [Directiva 2011/95], trebuie întreprinsă o evaluare comparativă a intereselor drept criteriu autonom, astfel încât pentru revocare se impune ca interesul public pentru returnare să prevaleze față de interesele refugiatului de menținere a protecției de către statul de refugiu, cântărindu-se caracterul reprobabil al infracțiunii și amenințarea potențială pentru societate, pe de o parte, și interesul străinului de a fi protejat, pe de altă parte, sens în care se va avea în vedere întinderea și natura măsurilor la care acesta ar fi expus?
- 2) Dispozițiile [Directivei 2008/115], în special articolele 5, 6, 8 și 9 din aceasta, se opun unei situații juridice naționale potrivit căreia trebuie adoptată o decizie de returnare împotriva resortisantului unei țări terțe căruia i s-a retras dreptul de ședere pentru refugiați de care beneficia prin revocarea statutului de beneficiar al dreptului de azil, chiar și în condițiile în care la momentul adoptării deciziei de returnare este vădit că îndepărtarea pe o perioadă nedeterminată este inadmisibilă ca urmare a principiului nereturnării, acest lucru fiind de altfel stabilit într-o decizie susceptibilă să rămână definitivă?”

31. Guvernele austriac, belgian, ceh, german și neerlandez, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise.

B. Cauza C-8/22

32. Prin decizia Commissaire général din 23 februarie 2007, lui XXX i s-a acordat statutul de refugiat.

33. Prin hotărârea din 20 decembrie 2010, Cour d'assises de Bruxelles (Curtea cu Jurați din Bruxelles, Belgia) l-a condamnat pe XXX la o pedeapsă de 25 de ani de închisoare¹².

34. Prin decizia din 4 mai 2016, Commissaire général i-a retras statutul de refugiat.

¹¹ C-546/19, EU:C:2021:432.

¹² Deși decizia de trimitere nu conține decât foarte puține precizări cu privire la faptele în discuție în litigiul principal, guvernul belgian arată că XXX a fost condamnat în esență pentru furt săvârșit cu violență și în asociere și pentru omor.

35. XXX a introdus o cale de atac împotriva acestei decizii la Conseil du contentieux des étrangers (Consiliul Contenciosului privind Străinii, Belgia).

36. Prin hotărârea din 26 august 2019, această instanță a respins calea de atac respectivă, apreciind că pericolul reprezentat de XXX pentru societate decurgea din condamnarea sa pentru o infracțiune deosebit de gravă. În acest context, nu ar fi revenit Commissaire général sarcina de a demonstra că XXX constituie un pericol real, actual și suficient de grav pentru societate. I-ar reveni mai degrabă acestuia din urmă sarcina de a dovedi că nu mai constituie un pericol pentru societate.

37. La 26 septembrie 2019, XXX a formulat recurs la Conseil d'État împotriva acestei hotărâri.

38. În susținerea recursului formulat, acesta arată în esență că este de competența Commissaire général să dovedească existența unui pericol real, actual și suficient de grav pentru societate și ar fi necesar să se efectueze un control de proporționalitate pentru a stabili dacă pericolul pe care l-ar reprezenta justifică retragerea statutului său de refugiat.

39. În aceste condiții, Conseil d'État (Consiliul de Stat) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Articolul 14 alineatul (4) litera (b) din [Directiva 2011/95] trebuie interpretat în sensul că prevede că amenințarea pentru societate este dovedită prin simplul fapt că beneficiarul statutului de refugiat a fost condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă sau trebuie interpretat în sensul că prevede că simpla condamnare printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă nu este suficientă pentru a stabili existența unei amenințări pentru societate?
- 2) În cazul în care simpla condamnare printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă nu este suficientă pentru a stabili existența unei amenințări pentru societate, articolul 14 alineatul (4) litera (b) din [Directiva 2011/95] trebuie interpretat în sensul că impune ca statul membru să demonstreze că, după condamnarea sa, recurentul continuă să reprezinte o amenințare pentru societate? Statul membru trebuie să stabilească faptul că această amenințare este reală și actuală sau este suficientă existența unei amenințări potențiale? Articolul 14 alineatul (4) litera (b) din [această directivă], luat în considerare izolat sau coroborat cu principiul proporționalității, trebuie interpretat în sensul că permite revocarea statutului de refugiat numai dacă această revocare este proporțională, iar amenințarea pe care o reprezintă beneficiarul acestui statut este suficient de gravă pentru a justifica revocarea respectivă?
- 3) În cazul în care statul membru nu trebuie să demonstreze că după condamnarea sa recurentul continuă să reprezinte o amenințare pentru societate și că această amenințare este reală, actuală și suficient de gravă pentru a justifica revocarea statutului de refugiat, articolul 14 alineatul (4) litera (b) din [Directiva 2011/95] trebuie interpretat în sensul că implică faptul că amenințarea pentru societate este dovedită, în principiu, prin faptul că beneficiarul statutului de refugiat a fost condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă, dar că acesta poate demonstra că nu reprezintă sau nu mai reprezintă o asemenea amenințare?”

40. XXX, guvernele belgian și neerlandez, precum și Comisia au depus observații scrise.

41. În ședința comună celor două cauze, care s-a desfășurat la 10 noiembrie 2022, XXX, guvernele belgian și neerlandez, precum și Comisia au prezentat observații orale și au răspuns la întrebările cu solicitare de răspuns oral adresate de Curte.

III. Analiză

A. *Cu privire la interpretarea articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95*

42. În ceea ce privește interpretarea articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, dezbaterile juridice din prezentele cauze privește mai multe aspecte.

43. În primul rând, trebuie considerat că această dispoziție impune două condiții cumulative pentru ca un stat membru să poată revoca statutul de refugiat, și anume, pe de o parte, existența unei condamnări printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și, pe de altă parte, demonstrarea faptului că persoana care a făcut obiectul acestei condamnări reprezintă o amenințare pentru societatea statului membru respectiv?

44. În al doilea rând, dacă se răspunde afirmativ la această primă întrebare, care trebuie să fie caracteristicile amenințării respective pentru societate? În special, un stat membru trebuie să demonstreze că, după condamnarea sa, resortisantul în cauză al unei țări terțe continuă să reprezinte o amenințare pentru societate? În plus, prin analogie cu ceea ce a statuat Curtea în privința altor norme ale dreptului Uniunii, trebuie să fie vorba despre o amenințare reală, actuală și suficient de gravă?

45. În al treilea rând, decizia unui stat membru de a revoca statutul de refugiat în temeiul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 este condiționată de respectarea principiului proporționalității? În cazul unui răspuns afirmativ, care sunt elementele între care trebuie efectuată evaluarea comparativă? În special, autoritatea competentă trebuie să efectueze o evaluare comparativă între interesul statului membru de primire de a proteja societatea și interesul resortisantului în cauză al unei țări terțe de a continua să beneficieze de o protecție în statul membru respectiv?

46. Înainte de a examina aceste diferite aspecte, vom formula câteva observații introductive cu privire la condiția referitoare la o condamnare definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă.

1. Observații introductive cu privire la condiția referitoare la o condamnare definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă

47. Subliniem că niciuna dintre întrebările adresate de instanțele de trimitere nu se referă la ceea ce se înțelege prin faptul că resortisantul în cauză al unei țări terțe trebuie să fi fost „condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă”. Această întrebare este în schimb adresată direct în cadrul cauzei Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (C-402/22), aflată în prezent pe rolul Curții, la inițiativa Raad van State (Consiliul de Stat, Țările de Jos). Întrucât această cauză va oferi, așadar, cadrul adecvat pentru delimitarea contururilor acestei

condiții¹³, ne vom limita în speță să formulăm observațiile ce urmează, care sunt motivate de contrastul existent între condamnările pronunțate în fiecare dintre prezentele cauze.

48. Astfel, cauza C-663/21 privește un resortisant al unei țări terțe al cărui statut de refugiat a fost revocat după ce a fost condamnat la mai multe pedepse cu închisoarea cu suspendare pentru diverse infracțiuni. În ceea ce privește cauza C-8/22, aceasta privește un resortisant al unei țări terțe al cărui statut de refugiat a fost revocat după ce a fost condamnat la o pedeapsă de 25 de ani de închisoare pentru săvârșirea unor diferite infracțiuni printre care și un omor calificat.

49. În mod intuitiv și sub rezerva aprofundării definiției noțiunii de „condamnare pentru o infracțiune deosebit de gravă”, condamnarea la o pedeapsă privativă de libertate cu durata și pentru o infracțiune similare celor în discuție în cauza C-8/22 pare să se încadreze în această definiție sau, cel puțin, să nu fie vădit în afara domeniului său de aplicare.

50. În schimb, în cadrul cauzei C-663/21, se poate ridica problema dacă mai multe condamnări la pedepse cu închisoarea cu suspendare pentru infracțiuni dintre care niciuna, luată în considerare izolat, nu ar putea fi calificată drept „infracțiune deosebit de gravă” îndeplinesc condiția prevăzută la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95. Aceasta ridică în special problema dacă efectul cumulat al mai multor infracțiuni poate permite atingerea gradului de gravitate deosebită care este impus de dispoziția menționată.

51. Nu vom soluționa aici aceste aspecte care nu au făcut obiectul unei dezbateri în cadrul prezentelor cauze și ne vom limita să atragem atenția instanțelor de trimitere asupra faptului că nu vor putea face abstracție, atunci când vor fi chemate să acționeze în conformitate cu răspunsurile pe care Curtea le va da la întrebările lor, de verificarea prealabilă legată de existența sau inexistența unei condamnări pentru o „infracțiune deosebit de gravă”, în sensul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95. Astfel, este vorba în acest caz despre o condiție indispensabilă pentru a pune în aplicare posibilitatea revocării statutului de refugiat oferită de această dispoziție.

52. Este însă vorba despre o condiție suficientă pentru punerea în aplicare a acestei posibilități de revocare? Răspunsul la întrebare presupune să se precizeze legătura care există, în sensul aplicării articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, între o condamnare definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și existența unei amenințări pentru societate, pentru a se deduce dacă este vorba sau nu despre două condiții cumulative.

2. Cu privire la legătura dintre o condamnare definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și existența unei amenințări pentru societate

53. Prin intermediul primei și al celei de a treia întrebări în cauza C-8/22, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie interpretat în sensul că motivul de revocare a statutului de refugiat prevăzut de această dispoziție poate fi aplicat atunci când se stabilește că persoana în cauză a fost condamnată

¹³ Va trebui printre altele să se stabilească dacă cerințele și parametrii care trebuie luați în considerare pentru a concluziona că o persoană a săvârșit o „infracțiune gravă de drept comun”, în sensul articolului 17 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2011/95, sunt de asemenea pertinente pentru a decide dacă o persoană a săvârșit o „infracțiune deosebit de gravă”, în sensul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din această directivă. A se vedea, cu privire la interpretarea articolului 17 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2011/95, Hotărârea din 13 septembrie 2018, Ahmed (C-369/17, EU:C:2018:713).

printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă fără a fi necesar să se verifice, ca o condiție distinctă, dacă această persoană reprezintă o amenințare pentru societatea statului membru în care se află.

54. Aceste întrebări solicită să se stabilească dacă relația dintre cele două elemente pe care le reprezintă, pe de o parte, condamnarea printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și, pe de altă parte, existența unei amenințări pentru societatea statului membru în cauză este o relație de cauzalitate automată, astfel încât primul element l-ar implica în mod necesar pe cel de al doilea sau dacă este vorba despre două elemente care, deși legate unul de celălalt, trebuie să facă fiecare obiectul unei demonstrații distincte.

55. Cu alte cuvinte, trebuie să se considere că articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 stabilește o condiție unică pentru revocarea statutului de refugiat, și anume că amenințarea pentru societate decurge din simplul fapt că beneficiarul statutului de refugiat a fost condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă? Sau trebuie să se considere că această dispoziție stabilește două condiții pentru revocare, astfel încât, pe lângă existența unei condamnări printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă, un stat membru ar trebui să demonstreze că refugiatul reprezintă o amenințare pentru societate?

56. Pare să existe unele divergențe cu privire la acest aspect între statele membre. Unele state consideră că o condamnare pentru o infracțiune deosebit de gravă este, în toate cazurile, suficientă pentru a considera că persoana în cauză reprezintă o amenințare pentru societate. Altele apreciază că trebuie să se stabilească de asemenea existența unei asemenea amenințări ca o condiție distinctă¹⁴.

57. La fel ca și Comisia, considerăm că, deși o condamnare definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă este o condiție necesară pentru a putea revoca statutul de refugiat în temeiul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, nu este însă vorba despre o condiție suficientă¹⁵. Din această perspectivă, trebuie să se examineze și să se stabilească și dacă persoana în cauză reprezintă un amenințare pentru societatea statului membru în care se află. Această dispoziție prevede astfel două condiții care, deși conexe, sunt distincte și trebuie îndeplinite cumulativ. Prin urmare, condamnarea printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă este atât o condiție a existenței unei amenințări pentru societate, în conformitate cu dispoziția menționată, cât și un element relevant pentru evaluarea amenințării respective. Această condamnare nu constituie însă singurul element în vederea unei asemenea evaluări, după cum vom explica în continuare.

58. Modul de redactare a articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 pledează, în opinia noastră, în favoarea unei astfel de interpretări.

59. Arătăm în această privință că, deși există diferențe între versiunile lingvistice ale dispoziției menționate¹⁶, ea exprimă ideea potrivit căreia nu numai că persoana în cauză trebuie să fi fost condamnată pentru o infracțiune deosebit de gravă, ci trebuie să se stabilească și că există o

¹⁴ A se vedea printre altele Raportul Comisiei, intitulat „Evaluation of the application of the recast Qualification Directive (2011/95/EU)”, 2019, p. 135, disponibil la următoarea adresă de internet: <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2019/feb/eu-ceas-qualification-directive-application-evaluation-1-19.pdf>.

¹⁵ A se vedea în acest sens Kraft, I., „Article 14, Revocation of, ending of or refusal to renew refugee status”, în Hailbronner, K. și Thym, D., *EU Immigration and Asylum Law: A Commentary*, a 2-a ed., C. H. Beck, München, 2016, p. 1225-1233, în special p. 1231.

¹⁶ A se vedea de exemplu versiunile în limbile germană, neerlandeză și finlandeză care arată că refugiatul în discuție reprezintă un pericol pentru comunitatea statului membru în cauză „pentru că” a fost condamnat definitiv pentru o infracțiune deosebit de gravă.

legătură între infraționea pentru care această persoană a fost condamnată și amenințarea pe care o reprezintă. Persoana menționată trebuie să reprezinte așadar o amenințare ca urmare a infraționii pe care a săvârșit-o¹⁷.

60. Astfel, amenințarea pentru societate impusă de articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 nu este dovedită dacă se întemeiază pe declarații referitoare la infrațiuni săvârșite de persoana în cauză sau la comportamentul general al acesteia care nu au condus la o condamnare definitivă pentru o infrațiune deosebit de gravă.

61. Asemenea celor indicate de Curte în privința motivului corespunzător prevăzut la articolul 21 alineatul (2) din Directiva 2004/83, care permite returnarea unui refugiat, trebuie să se considere că articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 supune revocarea statutului de refugiat unor condiții riguroase, întrucât, în special, numai un refugiat care a fost condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o „infrațiune deosebit de gravă” poate fi considerat ca reprezentând o „amenințare pentru societatea respectivului stat membru”¹⁸. Aceste condiții riguroase sunt în concordanță cu consecințele importante pe care le implică revocarea statutului de refugiat, și anume că persoana în cauză nu va mai dispune de toate drepturile și avantajele prevăzute în capitolul VII din directiva respectivă, acestea fiind asociate statutului amintit¹⁹.

62. Totuși, existența unei legături între cele două elemente menționate la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din directiva menționată nu înseamnă, în opinia noastră, că ar trebui să se considere în toate cazurile că existența unei amenințări pentru societate decurge în mod automat dintr-o condamnare pentru o infrațiune deosebit de gravă, făcând în consecință inutilă demonstrarea unei asemenea amenințări.

63. Astfel, oricare ar fi versiunile lingvistice și modul în care acestea exprimă legătura dintre o condamnare definitivă pentru o infrațiune deosebit de gravă și existența unei amenințări pentru societate, împrejurarea că textul acestei dispoziții menționează cele două elemente ne determină să considerăm că legiuitorul Uniunii a prevăzut, așadar, că trebuie îndeplinite două condiții cumulative pentru a permite revocarea statutului de refugiat. În cazul în care amenințarea pentru societate nu ar fi fost o condiție autonomă, acest legiuitor s-ar fi limitat, în mod logic, să permită revocarea statutului de refugiat doar în temeiul unei condamnări pentru o infrațiune deosebit de gravă²⁰.

64. De altfel, este ceea ce a făcut legiuitorul respectiv atunci când a prevăzut, de exemplu, printre cauzele de excludere de la recunoașterea statutului de refugiat, săvârșirea unei „infrațiuni grave de drept comun” la articolul 12 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2011/95 și, printre cauzele de excludere de la beneficiul protecției subsidiare, săvârșirea unei „infrațiuni grave” la articolul 17

¹⁷ A se vedea în special EASO, *Analyse juridique, Fin de la protection internationale: articles 11, 14, 16 et 19 de la Directive Qualification (2011/95/UE)*, 2018, p. 53, disponibilă la următoarea adresă de internet: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/ending-international-protection_fr.pdf.

¹⁸ A se vedea Hotărârea din 24 iunie 2015, T. (C-373/13, denumită în continuare „Hotărârea T.”, EU:C:2015:413, punctul 72).

¹⁹ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 99). În special, aplicarea articolului 14 alineatul (4) sau (5) din Directiva 2011/95 are drept consecință printre altele lipsirea persoanei în cauză de permisul de ședere pe care articolul 24 din această directivă îl atașează statutului de refugiat, în sensul directivei menționate (punctul 103). Astfel se poate considera că un refugiat vizat de o măsură adoptată în temeiul articolului 14 alineatul (4) sau (5) din Directiva 2011/95 nu are sau nu mai are reședința legală pe teritoriul statului membru în cauză (punctul 104). Totuși, astfel cum prevede în mod explicit articolul 14 alineatul (6) din directiva menționată, această persoană are sau continuă să aibă o serie de drepturi prevăzute de Convenția de la Geneva, ceea ce confirmă că aceasta are sau continuă să aibă calitatea de refugiat, în sensul printre altele al articolului 1 secțiunea A din Convenția de la Geneva, în pofida revocării statutului de refugiat sau a refuzului de a acorda acest statut (punctul 99).

²⁰ După cum a arătat în mod întemeiat Comisia, referirea expresă la o amenințare pentru societatea statului membru în cauză, în textul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, nu trebuie să fie avută în vedere ca o simplă mențiune inutilă, ci chiar ca o condiție care trebuie de asemenea îndeplinită.

alineatul (1) litera (b) din această directivă. Subliniem de asemenea că, printre cauzele de excludere de la beneficiul protecției subsidiare, motivele întemeiate pentru a crede că persoana în cauză „reprezintă un pericol pentru societatea sau pentru siguranța statului membru în care se află” constituie o cauză de excludere separată și autonomă.

65. În comparație cu aceste dispoziții, deducem din formularea specifică a articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 că existența unei amenințări pentru societate nu poate rezulta în mod automat și în toate cazurile dintr-o condamnare pentru o infracțiune deosebit de gravă, fără a face superfluă mențiunea potrivit căreia persoana în cauză trebuie să reprezinte o amenințare pentru societate.

66. Contrar celor susținute de guvernul belgian, interpretarea care favorizează existența a două condiții cumulative nu are ca efect lipsirea de efect util a celui alt motiv de revocare a statutului de refugiat care este menționat la articolul 14 alineatul (4) litera (a) din Directiva 2011/95, atunci când există motive rezonabile de a considera un refugiat ca fiind „un pericol pentru siguranța statului membru în care se află”. Astfel, acest motiv are, în opinia noastră, un domeniu de aplicare specific în sensul că acoperă atât securitatea internă a unui stat membru, cât și securitatea sa externă. Prin urmare, atingerea adusă funcționării instituțiilor și a serviciilor publice esențiale, precum și supraviețuirea populației, ca și riscul unei perturbări grave a relațiilor externe sau a conviețuirii în pace a popoarelor ori atingerea adusă intereselor militare pot afecta siguranța publică²¹. Astfel înțeles, pericolul pentru siguranța unui stat membru, în sensul articolului 14 alineatul (4) litera (a) din Directiva 2011/95, este diferit de amenințarea pentru societatea unui stat membru menționată la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din această directivă și care se raportează mai mult la păstrarea ordinii publice a statului membru analizat²².

67. Interpretarea care constă în a impune autorității competente să nu se limiteze la a lua act de o condamnare trecută pentru a putea revoca statutul de refugiat în temeiul acestei dispoziții este, în opinia noastră, confirmată de necesitatea de a reține o interpretare strictă a dispoziției menționate, ținând seama de obiectivul Directivei 2011/95.

68. Astfel, conform celor indicate în considerentul (12) al acesteia, obiectivul directivei menționate este, pe de o parte, să se asigure că toate statele membre pun în aplicare criteriile comune de identificare a persoanelor care au o nevoie reală de protecție internațională și, pe de altă parte, să asigure un nivel minim de beneficii respectivelor persoane în toate statele membre.

²¹ A se vedea prin analogie, în ceea ce privește articolul 24 alineatul (1) din Directiva 2004/83, Hotărârea T. (punctul 78 și jurisprudența citată). Ni se pare de asemenea relevant să se ia în considerare interpretarea care a fost dată noțiunii de „pericol pentru securitatea țării” unde se găsește un refugiat, în sensul articolului 33 alineatul 2 din Convenția de la Geneva. Astfel, această dispoziție a inspirat atât redactarea articolului 14 alineatul (4) litera (a) din Directiva 2011/95, cât și cea a articolului 21 alineatul (2) litera (a) din directiva menționată. Or, potrivit comentariului acestei convenții publicat în anul 1997 de Divizia pentru Protecția Internațională a Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), disponibil la următoarea adresă de internet: <https://www.unhcr.org/3d4ab5fb9.pdf>, „noțiunea de «securitate națională» sau de «securitate a țării» este invocată împotriva actelor de o anumită gravitate care aduc atingere direct sau indirect constituției (guvernării), integrității teritoriale, independenței sau păcii externe a țării în cauză” (traducere liberă) (p. 140).

²² Și în acest caz, interpretarea Convenției de la Geneva poate contribui la o mai bună delimitare a noțiunii de „amenințare pentru societatea” unui stat membru, în sensul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95. Subliniem în această privință că din comentariul citat la nota de subsol anterioară, în privința noțiunii corespunzătoare de „amenințare pentru comunitatea” țării unde se găsește un refugiat, în sensul articolului 33 alineatul 2 din convenția menționată, reiese că această noțiune este definită după cum urmează: „o amenințare pentru viața pașnică a populației în numeroasele sale aspecte. În acest sens, o persoană va fi considerată o amenințare pentru comunitate în cazul în care distruge mijloacele de comunicație, produce explozii în locuințe sau în alte unități ori le incendiază, agresează sau lovește cetățeni pașnici, săvârșește furturi prin efracție, jafuri armate sau răpiri etc., pe scurt, dacă perturbă sau bulversează viața civilă și, în special, dacă face acest lucru la scară mare, situație în care devine o amenințare publică reală” (traducere liberă) (p. 143).

69. Statutul de refugiat trebuie acordat unei persoane atunci când îndeplinește standardele minime stabilite de dreptul Uniunii. Așadar, în temeiul articolului 13 din Directiva 2011/95, statele membre acordă statutul de refugiat oricărui resortisant al unei țări terțe sau oricărui apatrid care îndeplinește condițiile necesare pentru a fi considerat refugiat în conformitate cu capitolele II și III din această directivă.

70. Or, articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 prevede o cauză de revocare a statutului de refugiat care constituie o excepție de la regula generală prevăzută la articolul 13 din această directivă și care are ca efect limitarea drepturilor și a avantajelor prevăzute în capitolul VII din directiva menționată. Prin urmare, această cauză de revocare trebuie, în opinia noastră, să fie interpretată în sens strict, ceea ce înseamnă că nu poate fi aplicată decât atunci când autoritatea competentă demonstrează, pe de o parte, că resortisantul în cauză al unei țări terțe a fost condamnat definitiv pentru o infracțiune deosebit de gravă și, pe de altă parte, că acest resortisant reprezintă o amenințare pentru societatea statului membru în care se află.

71. O asemenea interpretare ne pare de asemenea în concordanță cu interpretarea reținută cu privire la articolul 33 alineatul 2 din Convenția de la Geneva, care prevede printre altele că principiul nereturnării nu poate fi invocat de un refugiat „care, fiind condamnat definitiv pentru o crimă sau un delict deosebit de grav, constituie o amenințare pentru comunitatea [țării unde se află]”. Subliniem în această privință că, chiar dacă dispoziția amintită are un obiect diferit, întrucât prevede excepții de la principiul nereturnării, este cert că a constituit sursa motivelor de revocare a statutului de refugiat menționate de legiuitorul Uniunii la articolul 14 alineatul (4) din Directiva 2011/95. Prin urmare, ne pare oportun să se ia în considerare interpretarea articolului 33 alineatul 2 din această convenție care constituie, după cum reiese din considerentele (4), (23) și (24) ale Directivei 2011/95, elementul-cheie al sistemului juridic internațional de protecție a refugiaților²³.

72. Într-un mod mai general, apreciem că, întrucât ipotezele prevăzute la articolul 14 alineatele (4) și (5) din Directiva 2011/95, în care statele membre pot revoca sau refuza acordarea statutului de refugiat, corespund în esență celor în care statele membre pot proceda la returnarea unui refugiat în temeiul articolului 21 alineatul (2) din această directivă și al articolului 33 alineatul 2 din Convenția de la Geneva, motivele menționate în aceste dispoziții ar trebui interpretate în același mod.

73. Or, în măsura în care interpretarea articolului 33 alineatul 2 din Convenția de la Geneva pare să favorizeze existența celor două condiții pe care le reprezintă, pe de o parte, o condamnare definitivă pentru o crimă sau un delict deosebit de grav și, pe de altă parte, existența unei amenințări pentru comunitatea țării în care se află refugiatul în cauză²⁴, acest lucru ne întărește convingerea că motivele corespunzătoare care figurează atât la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, cât și la articolul 21 alineatul (2) litera (b) din directiva menționată impun de asemenea îndeplinirea acestor două condiții cumulative.

²³ A se vedea în special Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 81 și jurisprudența citată). A se vedea de asemenea, în ceea ce privește necesitatea de a interpreta dispozițiile Directivei 2011/95 cu respectarea Convenției de la Geneva, Hotărârea din 13 septembrie 2018, Ahmed (C-369/17, EU:C:2018:713, punctul 41 și jurisprudența citată).

²⁴ A se vedea „The refugee Convention, 1951: the Travaux préparatoires analysed with a Commentary by Dr Paul Weis”, p. 246, disponibilă la următoarea adresă de internet:
<https://www.unhcr.org/protection/travaux/4ca34be29/refugee-convention-1951-travaux-preparatoires-analysed-commentary-dr-paul.html>.

74. Din elementele care precedă rezultă că, în opinia noastră, articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie interpretat în sensul că motivul de revocare a statutului de refugiat prevăzut de această dispoziție poate fi aplicat de un stat membru numai atunci când stabilește, pe de o parte, că persoana în cauză a fost condamnată printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și, pe de altă parte, că această persoană reprezintă o amenințare pentru societatea statului membru respectiv.

75. Trebuie precizate acum caracteristicile pe care trebuie să le prezinte o asemenea amenințare.

3. *Cu privire la caracteristicile amenințării pentru societate*

76. Prin intermediul celei de a doua întrebări în cauza C-8/22, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie interpretat în sensul că revocarea statutului de refugiat, întemeiată pe această dispoziție, este condiționată de existența unei amenințări reale, actuale și suficient de grave pentru societatea acestui stat membru.

77. Solicitând Curții să se pronunțe cu privire la aspectul dacă amenințarea pentru societate prevăzută la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din această directivă trebuie să fie reală, actuală și suficient de gravă, această instanță ridică problema dacă este necesar să se transpună în această dispoziție standardul stabilit de Curte în jurisprudența sa referitoare la amenințările la adresa ordinii publice.

78. Este avută în vedere în special jurisprudența prin care Curtea a consacrat, în materie de liberă circulație a cetățenilor Uniunii, un standard în temeiul căruia se poate considera că un cetățean al Uniunii care și-a exercitat dreptul la liberă circulație reprezintă o amenințare pentru ordinea publică numai dacă conduita sa individuală reprezintă o amenințare reală, actuală și suficient de gravă la adresa unui interes fundamental al societății²⁵, standard codificat ulterior în dreptul derivat²⁶. Standardul respectiv a fost aplicat și resortisanților unor țări terțe care nu sunt membri ai familiei cetățenilor Uniunii. Astfel, acesta a fost aplicat în mai multe rânduri beneficiarilor de drepturi conferite de acorduri de asociere²⁷, apoi, într-o anumită măsură, rezidenților pe termen lung²⁸, cât și pentru a admite ca un termen pentru plecarea voluntară să nu fie acordat în cadrul unei proceduri de returnare²⁹, ca un permis de ședere acordat unui refugiat să poată fi revocat³⁰, ca un solicitant de azil să fie luat în custodie publică³¹, ca o interdicție de intrare să fie pronunțată în completarea unei decizii de returnare³² sau pentru a justifica efectuarea într-un penitenciar a luării în custodie publică în scopul îndepărtării³³.

²⁵ A se vedea în special Hotărârea din 27 octombrie 1977, Bouchereau (30/77, EU:C:1977:172, punctele 28 și 35), precum și Hotărârea din 19 ianuarie 1999, Calfa (C-348/96, EU:C:1999:6, punctele 24 și 25).

²⁶ Articolul 27 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004, L 158, p. 77, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56).

²⁷ A se vedea în special Hotărârea din 10 februarie 2000, Nazli (C-340/97, EU:C:2000:77, punctele 57 și 58), Hotărârea din 20 noiembrie 2001, Jany și alții (C-268/99, EU:C:2001:616, punctul 59), și Hotărârea din 8 decembrie 2011, Ziebell (C-371/08, EU:C:2011:809, punctul 82).

²⁸ A se vedea Hotărârea din 7 decembrie 2017, López Pastuzano (C-636/16, EU:C:2017:949, punctele 25-28).

²⁹ A se vedea Hotărârea din 11 iunie 2015, Zh. și O. (C-554/13, EU:C:2015:377, punctul 60).

³⁰ A se vedea Hotărârea T. (punctul 79).

³¹ A se vedea Hotărârea din 15 februarie 2016, N. (C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, punctul 67).

³² A se vedea Hotărârea din 16 ianuarie 2018, E (C-240/17, EU:C:2018:8, punctul 49).

³³ A se vedea Hotărârea din 2 iulie 2020, Stadt Frankfurt am Main (C-18/19, EU:C:2020:511, punctul 45).

79. În schimb, standardul referitor la existența unei amenințări reale, prezente și suficient de grave la adresa unui interes fundamental al societății a fost înlăturat în alte contexte, în special în ceea ce privește refuzul acordării vizelor pentru studenți³⁴.

80. Astfel, s-a putut statua că nu orice referire a legiuitorului Uniunii la noțiunea de „amenințare pentru ordinea publică” trebuie să fie în mod necesar înțeleasă ca făcând trimitere în mod exclusiv la un comportament individual care reprezintă o amenințare reală, prezentă și suficient de gravă la adresa unui interes fundamental al societății statului membru în cauză, și că este necesar să se țină seama de termenii dispozițiilor în discuție, de contextul lor și de obiectivele urmărite de legislația din care fac parte³⁵.

81. Din această scurtă descriere a jurisprudenței Curții în materia amenințării la adresa ordinii publice rezultă că aceasta urmează direcții care pot fi diferite în funcție de normele de drept al Uniunii pe care este chemată să le interpreteze, ținând seama de fiecare dată de formularea dispozițiilor în discuție, de contextul în care se înscriu și de obiectivul reglementării din care fac parte. Prin urmare, considerăm că caracteristicile amenințării pentru societate care este menționată la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie definite ținând seama de formularea specifică a articolului respectiv, de contextul în care se înscrie această dispoziție, precum și de obiectivul directivei menționate. Observăm de asemenea că, deși proximitatea dintre cele două tipuri de amenințări reprezentată, pe de o parte, de o amenințare pentru ordinea publică a unui stat membru și, pe de altă parte, de o amenințare pentru societatea acestui stat membru autorizează în mod cert o comparație a criteriilor care permit calificarea unei asemenea amenințări, aceasta nu înlocuiește o examinare specifică a articolului 14 alineatul (4) litera (b) din directiva menționată prin intermediul unei interpretări literale, contextuale și finaliste.

82. În această privință, din modul de redactare a articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 reiese că amenințarea pentru societate la care se referă dispoziția menționată trebuie să fie reală. Astfel, această dispoziție prevede că persoana în cauză „reprezintă” o amenințare pentru societatea statului membru în care se află. În aceste condiții, după cum arată în mod întemeiat Comisia, cerința ca o amenințare să fie reală nu înseamnă existența unor certitudini în ceea ce privește realizarea sa viitoare.

83. În plus, contextul în care se înscrie articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 și efectul util al condiției potrivit căreia persoana în cauză reprezintă o amenințare pentru societate implică, în opinia noastră, că trebuie să fie vorba despre o amenințare actuală.

³⁴ A se vedea Hotărârea din 4 aprilie 2017, Fahimian (C-544/15, EU:C:2017:255, punctul 40).

³⁵ A se vedea, în privința condițiilor de intrare pentru resortisanții țărilor terțe în temeiul Regulamentului (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 martie 2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen) (JO 2016, L 77, p. 1), Hotărârea din 12 decembrie 2019, E.P. (Amenințare pentru ordinea publică) (C-380/18, EU:C:2019:1071, punctele 31-33), precum și, în materia dreptului la reîntregirea familiei, Hotărârea din 12 decembrie 2019, G.S. și V.G. (Amenințare pentru ordinea publică) (C-381/18 și C-382/18, EU:C:2019:1072, punctele 54 și 55). În această din urmă hotărâre, Curtea a statuat că articolul 6 alineatele (1) și (2) din Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei (JO 2003, L 251, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 164) nu se opune ca autoritățile competente să poată, din motive de ordine publică, pe de o parte, să respingă o cerere de intrare și de ședere întemeiată pe această directivă pe baza unei condamnări penale intervenite în timpul unei șederi anterioare pe teritoriul statului membru în cauză și, pe de altă parte, să retragă un permis de ședere întemeiat pe directiva menționată sau să refuze reînnoirea acestuia atunci când împotriva solicitantului a fost pronunțată o pedeapsă suficient de severă în raport cu durata șederii, cu condiția ca această practică să se aplice numai dacă infracțiunea care a justificat condamnarea penală în cauză prezintă o gravitate suficientă pentru a se stabili că este necesar să se excludă șederea acestui solicitant și ca autoritățile respective să realizeze o apreciere individuală prevăzută la articolul 17 din aceeași directivă (punctul 70). Curtea a precizat că, în acest scop, autoritățile respective nu erau obligate să demonstreze că conduita individuală a solicitantului respectiv reprezintă o amenințare reală, prezentă și suficient de gravă la adresa unui interes fundamental al societății statului membru în cauză (punctul 63).

84. În ceea ce privește contextul în care se înscrie această dispoziție, subliniem că Curtea a statuat deja că, în sistemul Directivei 2004/83, pericolul actual pe care îl reprezintă eventual un refugiat pentru statul membru în cauză nu este luat în considerare în cadrul articolului 12 alineatul (2) din directivă, ci, pe de o parte, în cadrul articolului 14 alineatul (4) litera (a) din aceasta, potrivit căruia statul membru respectiv poate revoca statutul acordat unui refugiat printre altele în cazul în care există motive rezonabile pentru a-l considera un pericol pentru siguranța statului membru, și, pe de altă parte, în cadrul articolului 21 alineatul (2) din directivă, care prevede că statul membru de primire poate, astfel cum permite și articolul 33 alineatul 2 din Convenția de la Geneva, să returneze un refugiat în cazul în care există motive serioase pentru a considera că acesta reprezintă o amenințare pentru siguranța sau pentru societatea respectivului stat membru³⁶.

85. Or, nu există, în opinia noastră, niciun motiv pentru a considera că articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 se distinge, în sistemul directivei menționate, de articolul 14 alineatul (4) litera (a) și de articolul 21 alineatul (2) din aceasta, despre care precizăm că sunt identice cu dispozițiile corespunzătoare ale Directivei 2004/83 în ceea ce privește cerința ca persoana în cauză să reprezinte un pericol actual pentru statul membru în care se află. Adoptarea unei alte interpretări ar conduce la crearea unei incoerențe în interpretarea acestor diferite dispoziții.

86. Considerăm în plus că, în măsura în care o condamnare ca urmare a unei infracțiuni deosebit de grave atestă prin ea însăși faptul că refugiatul a cauzat societății o tulburare de o gravitate deosebită, care a necesitat sancționarea penală a comportamentului aflat la originea acestei tulburări, menționarea existenței unei amenințări pentru societate la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie să aibă propria utilitate, cu excepția situației în care pare redundantă.

87. Efectul util al mențiunii potrivit căreia persoana în cauză reprezintă o amenințare pentru societate este în acest caz de a obliga autoritatea competentă să demonstreze că, în momentul în care intenționează să revoce statutul de refugiat, o persoană condamnată în trecut pentru o infracțiune deosebit de gravă reprezintă încă, după condamnarea sa, o amenințare pentru societatea statului membru în care se află.

88. Rezultă din cele ce precedă că persoana vizată de o procedură de revocare a statutului său de refugiat trebuie să reprezinte o amenințare actuală pentru societatea statului membru în care se află în momentul în care autoritatea competentă este pusă în situația de a lua decizia.

89. Pe de altă parte, gradul deosebit de grav care este impus în temeiul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 în ceea ce privește condamnarea pentru o infracțiune are drept consecință logică, în opinia noastră, faptul că amenințarea pentru societate legată de această condamnare trebuie să fie ea însăși suficient de gravă, în momentul în care este adoptată decizia de revocare a statutului de refugiat, pentru a justifica o asemenea revocare.

90. Aplicarea standardului referitor la o amenințare reală, actuală și suficient de gravă în cadrul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 ne pare justificată având în vedere caracterul derogatoriu al acestei dispoziții în raport cu norma de acordare a statutului de refugiat prevăzută la articolul 13 din directiva menționată. Acest caracter derogatoriu implică, după cum am arătat anterior, o interpretare strictă a articolului 14 alineatul (4) litera (b) din directiva

³⁶ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2010, B și D (C-57/09 și C-101/09, EU:C:2010:661, punctul 101).

menționată, care se justifică cu atât mai mult cu cât obiectivul principal al acesteia nu este prevenirea amenințărilor la adresa siguranței, ordinii publice sau societății statelor membre, ci cel menționat în considerentul (12) al directivei respective³⁷.

91. În opinia noastră, aplicarea acestui standard poate fi dedusă de asemenea din ceea ce Curtea a statuat în Hotărârea T., în privința revocării permisului de ședere eliberat beneficiarilor statutului de refugiat, pentru motive imperioase de siguranță națională sau de ordine publică. Astfel, Curtea a aplicat în mod direct, în contextul articolului 24 alineatul (1) din Directiva 2004/83, standardul rezultat din jurisprudența sa referitoare la libera circulație a cetățenilor Uniunii³⁸. În această privință, Curtea a considerat că, chiar dacă Directiva 2004/38 urmărește obiective diferite de cele urmărite de Directiva 2004/83 și chiar dacă statele membre rămân libere să stabilească, în conformitate cu nevoile lor naționale, care pot varia de la un stat membru la altul și de la o perioadă la alta, cerințele de ordine publică și de siguranță publică, nu este mai puțin adevărat că întinderea protecției pe care o societate înțelege să o atribuie intereselor sale fundamentale nu poate varia în funcție de statutul juridic al persoanei care aduce atingere acestor interese³⁹.

92. În hotărârea menționată, Curtea a stabilit o gradare între măsurile care pot fi aplicate unui refugiat după cum consecințele lor sunt mai mult sau mai puțin grave pentru el. Astfel, returnarea unui refugiat, ale cărei consecințe pot fi extrem de drastice⁴⁰, constituie *ultima ratio* la care un stat membru poate recurge atunci când nicio altă măsură nu este posibilă sau suficientă pentru a face față amenințării pe care acest refugiat o reprezintă pentru securitatea sau pentru societatea statului membru respectiv⁴¹. Revocarea permisului de ședere ca urmare a unei amenințări la adresa siguranței naționale sau a ordinii publice, în temeiul articolului 24 alineatul (1) din Directiva 2011/95, are la rândul ei consecințe mai puțin grave decât revocarea statutului de refugiat sau decât măsura ultimă reprezentată de returnare⁴². Această gradare explică faptul că, potrivit Curții, anumite circumstanțe care nu prezintă nivelul de gravitate ce autorizează un stat membru să adopte, în temeiul articolului 21 alineatul (2) din această directivă, o decizie de returnare pot să îi permită totuși unui stat membru, în temeiul articolului 24 alineatul (1) din directiva menționată, să îl priveze pe refugiatul vizat de permisul său de ședere⁴³.

93. Deși există diferențe de formulare între această din urmă dispoziție și articolul 21 alineatul (2) din Directiva 2011/95, care prevede criterii asemănătoare celor utilizate la articolul 14 alineatul (4) din această directivă⁴⁴, tindem să considerăm că în mod logic, dacă o amenințare reală, prezentă și suficient de gravă la adresa unui interes fundamental al societății este necesară pentru a putea lua măsura cu consecințe mai puțin grave decât ceea ce reprezintă privarea refugiatului de permisul său de ședere în temeiul articolului 24 alineatul (1) din directiva menționată, aceleași caracteristici ale amenințării ar trebui impuse *a fortiori* pentru adoptarea unor decizii cu consecințe mai puțin grave și care constau în revocarea statutului de refugiat sau în returnarea persoanei în cauză.

³⁷ A se vedea punctul 68 din prezentele concluzii.

³⁸ A se vedea Hotărârea T. (punctele 78 și 79).

³⁹ A se vedea Hotărârea T. (punctul 77).

⁴⁰ A se vedea Hotărârea T. (punctul 72).

⁴¹ A se vedea Hotărârea T. (punctul 71).

⁴² A se vedea, în privința Directivei 2004/83, Hotărârea T. (punctul 74).

⁴³ A se vedea, în privința Directivei 2004/83, Hotărârea T. (punctul 75).

⁴⁴ În special, atât articolul 14 alineatul (4) litera (b), cât și articolul 21 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2011/95 fac referire la o „amenințare pentru societatea” statului membru în cauză, în timp ce articolul 24 alineatul (1) din această directivă menționează motive imperioase legate printre altele de „ordinea publică” a statului membru respectiv. Chiar dacă aceste două noțiuni nu ar trebui considerate identice, nuanțele care ar putea permite diferențierea lor nu ne par suficient de importante pentru a exclude în vederea analizei o comparație a criteriilor care condiționează aplicarea acestor dispoziții.

94. Pentru a stabili dacă o persoană reprezintă o amenințare reală, actuală și suficient de gravă pentru societatea statului membru în cauză, trebuie să se țină seama de orice element de fapt sau de drept referitor la situația refugiatului care permite să se stabilească dacă comportamentul personal al acestuia constituie o astfel de amenințare. În consecință, în cazul unui refugiat care a făcut obiectul unei condamnări penale, printre elementele relevante în această privință figurează natura și gravitatea actului săvârșit, precum și timpul scurs de la săvârșirea actului⁴⁵. Apreciem astfel că trebuie să se țină seama, dincolo de aprecierea făcută de instanța penală, care constituie în mod evident un element determinant de măsură a pericolozității persoanei în cauză, de comportamentul acestei persoane în perioada care separă condamnarea penală de momentul evaluării existenței unei amenințări pentru societate. Trebuie să se țină seama în această privință de intervalul de timp mai mult sau mai puțin lung care a trecut de la această condamnare, de riscul de recidivă și de eforturile de reintegrare ale persoanei respective⁴⁶. Din moment ce comportamentul refugiatului manifestă persistența unei atitudini care dezvăluie o tendință către săvârșirea altor acte susceptibile să aducă o atingere gravă intereselor fundamentale ale societății, existența unei amenințări reale, actuale și suficient de grave pentru societate poate fi, în opinia noastră, constatată.

95. Trebuie precizat de asemenea că revine autorității competente care intenționează să revoce statutul de refugiat sarcina de a demonstra că sunt îndeplinite condițiile prevăzute la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95. Chiar dacă formularea alineatului respectiv este în această privință mai puțin explicită decât alineatele (2) și (3) ale articolului menționat, care impun statelor membre să prezinte dovada sau, respectiv, să stabilească că sunt îndeplinite condițiile pe care le prevăd, nu identificăm motive pentru adoptarea unei poziții diferite⁴⁷. Prin urmare, nu revine refugiatului sarcina de a prezenta dovada că statutul său nu trebuie să fie revocat.

96. În plus, nu suntem de acord cu soluția schițată prin intermediul celei de a treia întrebări preliminare în cauza C-8/22, care ar consta în a considera că existența unei amenințări pentru societate poate fi prezumată odată ce s-a stabilit că persoana în cauză a fost condamnată printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave. Astfel, chiar dacă, după cum am explicat anterior, există, în logica inerentă motivului de revocare prevăzut la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, o legătură între o condamnare definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și existența unei amenințări pentru societate, revine autorității competente sarcina de a stabili în fiecare caz dacă, în funcție de împrejurările individuale și în special de trecerea timpului după această condamnare, precum și de comportamentul adoptat de refugiat în perioada menționată, condamnarea respectivă constituie încă, la momentul adoptării deciziei de revocare, un element determinant pentru a caracteriza existența unei asemenea amenințări. În acest cadru, normele de procedură prevăzute la articolul 45 din Directiva 2013/32/UE a Parlamentului European și a Consiliului din

⁴⁵ A se vedea Hotărârea din 11 iunie 2015, Zh. și O. (C-554/13, EU:C:2015:377, punctele 61 și 62).

⁴⁶ Este clar că, dacă autoritatea competentă se pronunță imediat după condamnarea resortisantului unei țări terțe pentru o infracțiune deosebit de gravă, această condamnare va fi determinantă pentru a demonstra că resortisantul respectiv reprezintă o amenințare pentru societate. În schimb, pe măsură ce momentul în care se ia decizia de revocare a statutului de refugiat se îndepărtează de momentul în care resortisantul respectiv a fost condamnat, comportamentul adoptat de acesta din urmă de la condamnare va ocupa un loc mai important în evaluarea existenței unei amenințări pentru societate.

⁴⁷ După cum a arătat Comisia, UNHCR consideră de asemenea că sarcina probei pentru a stabili că sunt îndeplinite condițiile articolului 14 alineatul (4) din Directiva 2011/95 trebuie să revină statului membru care invocă această dispoziție. A se vedea „Commentaires annotés du HCR sur la [directive 2004/83]”, p. 31 și 32, disponibile la următoarea adresă de internet: <https://www.unhcr.org/fr/protection/operations/4b151d86e/commentaires-annotes-hcr-directive-200483ce-conseil-29-avril-2004-concernant.html>.

26 iunie 2013 privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale⁴⁸ trebuie respectate, permițând în special persoanei în cauză să conteste motivele pentru care autoritatea competentă consideră că este necesar să îi retragă statutul de refugiat.

97. Din elementele care precedă rezultă că articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie, în opinia noastră, să fie interpretat în sensul că motivul de revocare a statutului de refugiat prevăzut de această dispoziție poate fi aplicat de un stat membru numai atunci când demonstrează că persoana în cauză reprezintă o amenințare reală, actuală și suficient de gravă pentru societatea statului membru respectiv.

4. *Cu privire la aplicarea principiului proporționalității*

98. Prima întrebare în cauza C-663/21, precum și a doua întrebare în cauza C-8/22 urmăresc să stabilească dacă punerea în aplicare a motivului de revocare a statutului de refugiat, în temeiul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, este supusă respectării principiului proporționalității.

99. Mai precis, instanța de trimitere în cauza C-663/21 solicită în esență să se stabilească dacă această dispoziție trebuie interpretată în sensul că permite revocarea statutului de refugiat acordat unui resortisant al unei țări terțe numai dacă interesul public pentru returnarea acestui resortisant în țara sa de origine prevalează față de interesul resortisantului respectiv de menținere a protecției internaționale, ținând seama de întinderea și de natura măsurilor la care este expus. Din decizia de trimitere reiese că, prin faptul că vizează măsurile la care este expusă persoana în cauză, instanța de trimitere intenționează în special să ia în considerare consecințele asupra acestei persoane ale unei eventuale returnări în țara sa de origine.

100. Pentru a răspunde la aceste întrebări, vom începe prin a indica faptul că, în ceea ce privește modalitățile de examinare care pot determina autoritatea competentă să constate existența unei cauze de excludere sau de retragere a protecției internaționale, Curtea a statuat recent, în privința articolului 14 alineatul (4) litera (a) și a articolului 17 alineatul (1) litera (d) din Directiva 2011/95, că aplicarea fiecăreia dintre aceste dispoziții presupune ca autoritatea competentă să efectueze, pentru fiecare caz în parte, o evaluare a faptelor specifice despre care are cunoștință pentru a stabili dacă există motive întemeiate pentru a considera că situația persoanei interesate, care îndeplinește, pe de altă parte, criteriile pentru obținerea sau păstrarea protecției internaționale, se încadrează în unul dintre cazurile avute în vedere de dispozițiile menționate⁴⁹.

101. Potrivit Curții, această evaluare constituie o parte integrantă a procedurii de protecție internațională, care trebuie să se desfășoare în conformitate cu Directivele 2011/95 și 2013/32⁵⁰. Revine exclusiv autorității decizionale⁵¹ sarcina de a efectua sub controlul instanței evaluarea tuturor faptelor și a circumstanțelor relevante, inclusiv a celor care se raportează la aplicarea articolelor 14 și 17 din Directiva 2011/95, evaluare la finalul căreia va lua decizia⁵².

⁴⁸ JO 2013, L 180, p. 60.

⁴⁹ A se vedea Hotărârea din 22 septembrie 2022, Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții (C-159/21, denumită în continuare „Hotărârea Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții”, EU:C:2022:708, punctul 72 și jurisprudența citată).

⁵⁰ A se vedea Hotărârea Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții (punctul 73).

⁵¹ Autoritatea decizională este definită la articolul 2 litera (f) din Directiva 2013/32 ca fiind „orice organism cvasijudiciar sau administrativ dintr-un stat membru responsabil de examinarea cererilor de protecție internațională și având competența de a hotărî în primă instanță în astfel de cazuri”.

⁵² A se vedea Hotărârea Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții (punctul 75 și jurisprudența citată).

102. Curtea a exclus astfel orice automatism, precum și orice dependență față de o altă autoritate atunci când autoritatea decizională este chemată să adopte o decizie⁵³. Dimpotrivă, această autoritate trebuie să dispună de toate informațiile relevante și să efectueze în raport cu aceste informații propria evaluare a faptelor și a circumstanțelor pentru a stabili sensul deciziei sale, precum și pentru a o motiva în mod complet⁵⁴.

103. În această privință, Curtea a pus accentul pe faptul că, după cum decurge din modul de redactare a articolului 14 alineatul (4) litera (a) din Directiva 2011/95, autoritatea decizională trebuie să dispună de o marjă de apreciere pentru a decide dacă considerații legate de securitatea națională a statului membru în cauză trebuie sau nu să conducă la revocarea statutului de refugiat, ceea ce exclude situația în care constatarea existenței unei amenințări pentru această securitate implică în mod automat o asemenea revocare⁵⁵.

104. În opinia noastră, considerațiile care precedă pot fi transpuse în cazul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din această directivă. Astfel, autoritatea competentă trebuie de asemenea să dispună de o marjă de apreciere pentru a decide dacă existența unei amenințări pentru societate trebuie sau nu să conducă la revocarea statutului de refugiat.

105. Așa cum, având în vedere atribuțiile sale specifice, autoritatea decizională trebuie să beneficieze de o libertate de apreciere în ceea ce privește existența unei amenințări pentru siguranța națională, fără a fi ținută să se întemeieze pe un aviz nemotivat emis de organisme cu atribuții specializate în domeniul securității naționale⁵⁶, autoritatea care retracează statutul de refugiat trebuie să poată aprecia în mod liber dacă un refugiat care a fost condamnat pentru o infracțiune deosebit de gravă reprezintă o amenințare pentru societate, în temeiul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95.

106. Subliniem în această privință că dispoziția menționată prevede că statele membre au doar posibilitatea de a revoca statutul de refugiat. Prin analogie cu ceea ce a statuat Curtea cu privire la articolul 21 alineatul (2) din Directiva 2004/83, în legătură cu posibilitatea de returnare a unui refugiat, trebuie să se considere că, chiar dacă condițiile prevăzute la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 sunt îndeplinite, revocarea statutului de refugiat nu constituie decât o posibilitate lăsată la discreția statelor membre, acestea fiind libere să aleagă alte opțiuni mai puțin riguroase⁵⁷. Această dispoziție este astfel diferită de articolul 12 din directiva menționată care prevede motive obligatorii de excludere de la recunoașterea statutului de refugiat.

107. Exercițându-și posibilitatea care le este recunoscută la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, statele membre pun în aplicare dreptul Uniunii, ceea ce presupune că posibilitatea respectivă nu poate fi utilizată de acestea într-un mod ce ar aduce atingere obiectivului, precum și efectului util al directivei menționate, iar aplicarea motivului de revocare a statutului de refugiat prevăzut de această dispoziție trebuie făcută cu respectarea drepturilor

⁵³ A se vedea Hotărârea Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții (punctul 79).

⁵⁴ A se vedea Hotărârea Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții (punctul 80).

⁵⁵ A se vedea Hotărârea Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții (punctul 81). În schimb, o abordare diferită este reținută de Curte în aceeași hotărâre în ceea ce privește articolul 17 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2011/95, care prevede că un resortisant al unei țări terțe este exclus din categoria persoanelor eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară în cazul în care există motive întemeiate pentru a crede că a comis o infracțiune gravă de drept comun. Astfel, potrivit Curții, utilizarea în cuprinsul acestei dispoziții a expresiei „este exclus” implică faptul că autoritatea decizională nu dispune de o marjă de apreciere odată ce a constatat că persoana în cauză a săvârșit o infracțiune gravă de drept comun (punctul 90).

⁵⁶ A se vedea Hotărârea Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság și alții (punctul 83).

⁵⁷ A se vedea Hotărârea T. (punctul 72).

fundamentale garantate de cartă⁵⁸. În plus, considerentul (16) al directivei menționate enunță că aceasta respectă drepturile fundamentale, precum și principiile recunoscute de cartă⁵⁹. De altfel, Curtea a statuat că aplicarea articolului 14 alineatele (4)-(6) din această directivă nu aduce atingere obligației statului membru în cauză de a respecta dispozițiile relevante ale cartei, cum ar fi cele care figurează la articolul 7 referitor la respectarea vieții private și de familie, la articolul 15 referitor la libertatea de alegere a ocupației și la dreptul la muncă, la articolul 34 referitor la securitatea socială și la asistență socială, precum și la articolul 35 din aceasta referitor la protecția sănătății⁶⁰.

108. Pe de altă parte, punerea în aplicare a motivului de revocare a statutului de refugiat prevăzut la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie să respecte principiul proporționalității, ceea ce implică în special că trebuie să fie de natură să realizeze obiectivul vizat de dispoziția menționată și nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia⁶¹. Trebuie amintit în această privință că principiul proporționalității, care constituie un principiu general al dreptului Uniunii, se impune statelor membre atunci când pun în aplicare acest drept⁶².

109. Principiul proporționalității irigă în realitate întreaga procedură care poate determina un stat membru să revoce statutul de refugiat, în temeiul articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95: mai întâi, la momentul verificării caracterului deosebit de grav al infracțiunii care a făcut obiectul unei condamnări penale, ulterior, la examinarea aspectului dacă există o amenințare suficient de gravă pentru societate și, în sfârșit, pentru a decide dacă nu ar trebui preferată o măsură mai puțin riguroasă decât revocarea statutului de refugiat, ținând seama de caracterul facultativ al acesteia din urmă.

110. În ceea ce privește această din urmă etapă de evaluare, apreciem că trebuie să se îndepărteze, în materie de revocare a statutului de refugiat, de ceea ce Curtea a statuat în privința articolului 12 alineatul (2) literele (b) sau (c) din Directiva 2004/83 în materie de excludere de la recunoașterea statutului de refugiat, și anume în esență că autoritatea competentă nu trebuie să efectueze o examinare a proporționalității suplimentară în raport cu cazul în speță din moment ce stabilește că sunt îndeplinite condițiile prevăzute de aceste dispoziții⁶³. Astfel, după cum am subliniat anterior, dispozițiile menționate prevăd motive de excludere care sunt obligatorii și de la care nu este, așadar, posibil să se deroge⁶⁴, ceea ce le distinge de motivele facultative de revocare care sunt prevăzute la articolul 14 alineatul (4) din Directiva 2011/95.

⁵⁸ A se vedea prin analogie Hotărârea din 12 decembrie 2019, *Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal* (Reîntregirea familiei – Soră de refugiat) (C-519/18, EU:C:2019:1070, punctele 61-64).

⁵⁹ În plus, acest considerent enunță că directiva menționată urmărește nu numai garantarea deplinei respectări a demnității umane și a dreptului de azil ale solicitanților de azil și ale membrilor de familie care îi însoțesc, ci și promovarea aplicării articolelor 1, 7, 11, 14, 15, 16, 18, 21, 24, 34 și 35 din cartă și ar trebui, prin urmare, pusă în aplicare în mod corespunzător.

⁶⁰ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 109).

⁶¹ A se vedea prin analogie Hotărârea din 12 decembrie 2019, *Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal* (Reîntregirea familiei – Soră de refugiat) (C-519/18, EU:C:2019:1070, punctele 66 și 67).

⁶² A se vedea în special Hotărârea din 8 martie 2022, *Bezirkshauptmannschaft Hartberg-Fürstenfeld* (Efect direct) (C-205/20, EU:C:2022:168, punctul 31).

⁶³ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2010, B și D (C-57/09 și C-101/09, EU:C:2010:661, punctele 109 și 111).

⁶⁴ A se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2010, B și D (C-57/09 și C-101/09, EU:C:2010:661, punctul 115). În această hotărâre, Curtea a statuat în special că respectivele cauze de excludere examinate în speță au fost instituite în scopul de a exclude de la recunoașterea statutului de refugiat persoanele care nu sunt considerate demne de protecția conferită de acesta și de a evita ca acordarea acestui statut să permită autorilor anumitor infracțiuni grave să scape de răspunderea penală (punctul 104).

111. În ceea ce privește aspectul dacă nu ar trebui preferată o măsură mai puțin riguroasă decât revocarea statutului de refugiat, având în vedere caracterul facultativ al acesteia din urmă, aprecierea care trebuie făcută implică, în opinia noastră, o evaluare comparativă a intereselor care trebuie definite cu atenție.

112. Din punctul de vedere al unui stat membru, posibilitatea de revocare a statutului de refugiat urmărește să protejeze societatea sa de amenințarea reprezentată de un refugiat pentru aceasta, prevăzând adoptarea unei măsuri care se poate adăuga unei condamnări penale pentru o infracțiune deosebit de gravă.

113. Întrucât persoana al cărei statut de refugiat este revocat nu poate, ca urmare a principiului nereturnării⁶⁵, să fie îndepărtată de pe teritoriul statului membru în care se află, eficiența unei decizii de revocare a acestui statut în scopul neutralizării amenințării pe care persoana respectivă o reprezintă pentru societatea acestui stat membru poate fi în mod legitim pusă sub semnul întrebării. Astfel, posibilitatea de a revoca statutul de refugiat poate avea atât o funcție de descurajare, cât și de sancționare. Din această perspectivă, posibilitatea unui stat membru de a revoca statutul de refugiat îi oferă acestuia posibilitatea de a acționa în consecința unei încălcări a obligației care revine persoanei vizate de a se conforma legilor și regulamentelor, precum și măsurilor luate pentru menținerea ordinii publice. În spiritul celor prevăzute la articolul 2⁶⁶ și la articolul 33 alineatul 2 din Convenția de la Geneva, considerăm legitim să se prevadă, la nivelul Uniunii, că beneficiul statutului de refugiat, împreună cu avantajele și drepturile aferente acestuia, are drept contrapartidă respectarea securității și ordinii publice a statului membru care a acordat protecția internațională.

114. Din punctul de vedere al persoanei care face obiectul unei proceduri de revocare a statutului de refugiat, amintim că aceasta are drept consecință faptul că, dacă această persoană nu este privată de calitatea sa de refugiat și continuă, așadar, să aibă, în conformitate cu cele prevăzute la articolul 14 alineatul (6) din Directiva 2011/95, o serie de drepturi prevăzute de Convenția de la Geneva⁶⁷, persoana respectivă nu va mai dispune de toate drepturile și avantajele prevăzute în capitolul VII din directiva respectivă⁶⁸. Aceasta va fi în special lipsită de permisul de ședere pe care articolul 24 din directiva menționată îl atașează statutului de refugiat⁶⁹. În consecință, este, în opinia noastră, interesul persoanei în cauză, în raport cu situația sa personală și familială, să își păstreze aceste drepturi și avantaje care reprezintă al doilea termen al evaluării comparative care trebuie efectuată.

115. Astfel, din moment ce ceea ce se pune în discuție, prin aplicarea articolului 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, atunci când se stabilește că persoana în cauză nu poate fi returnată, este păstrarea drepturilor și a avantajelor prevăzute în capitolul VII din această directivă, autoritatea competentă trebuie să verifice dacă este proporțională, având în vedere gradul de amenințare pentru societate pe care îl reprezintă și situația sa personală și de familie, privarea acesteia de statutul de refugiat.

⁶⁵ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 95), din care rezultă că returnarea unui refugiat care intră sub incidența uneia dintre ipotezele menționate la articolul 14 alineatele (4) și (5), precum și la articolul 21 alineatul (2) din Directiva 2011/95 este interzisă în cazul în care acesta ar fi expus riscului de a-i fi încălcate drepturile fundamentale consacrate la articolul 4 și la articolul 19 alineatul (2) din cartă.

⁶⁶ Acest articol prevede că „[o]rice refugiat are, față de țara în care se află, obligații care comportă, în special, datoria de a se conforma legilor și regulamentelor, precum și măsurilor luate pentru menținerea ordinii publice”.

⁶⁷ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 107).

⁶⁸ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 99).

⁶⁹ A se vedea Hotărârea M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (punctul 103).

116. Din această perspectivă, autoritatea menționată trebuie să ia în considerare faptul că eliminarea drepturilor și a avantajelor aferente statutului de refugiat poate fi de natură, ca urmare a precarității situației persoanei în cauză pe care o poate genera, să încurajeze noi comportamente delincvente odată cu executarea pedepsei, ceea ce ar putea contribui mai degrabă la prelungirea existenței unei amenințări pentru societate decât la neutralizarea ei. Această constatare pledează în favoarea unei aplicări limitate la ceea ce este strict necesar a posibilității de revocare a statutului de refugiat care este oferită de articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, pentru ca remediul să nu fie mai rău decât situația în sine.

117. În consecință, în cadrul marjei de apreciere lăsate acestuia de dispoziția menționată, un stat membru va putea nu numai să decidă să revoce sau nu statutul de refugiat al persoanei în cauză, ci și să acorde unui refugiat al cărui statut dorește să îl revoce drepturi care depășesc pragul stabilit la articolul 14 alineatul (6) din această directivă⁷⁰. După cum am indicat anterior, exercitarea de către un stat membru a posibilității care îi este oferită de articolul 14 alineatul (4) litera (b) din directiva menționată trebuie în special să conducă la o evaluare de la caz la caz a compatibilității acestei exercitări cu unele drepturi fundamentale garantate de cartă⁷¹.

118. În schimb, în măsura în care principiul nereturnării se aplică persoanei în cauză, ni se pare puțin relevant să se ia în considerare, pentru a decide sau nu revocarea statutului de refugiat, riscurile la care este expusă această persoană în cazul întoarcerii în țara sa de origine. Prin urmare, principiul proporționalității nu impune, în opinia noastră, ca autoritatea competentă să țină seama de aceste riscuri în cadrul evaluării comparative pe care trebuie să o efectueze.

119. Ținând seama de aceste elemente, propunem Curții să răspundă la prima întrebare preliminară în cauza C-663/21 și la a doua întrebare preliminară în cauza C-8/22 că articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 trebuie interpretat în sensul că, atunci când pune în aplicare posibilitatea revocării statutului de refugiat care este prevăzută de această dispoziție, un stat membru trebuie să respecte drepturile fundamentale garantate de cartă, precum și principiul proporționalității. În consecință, înainte de a decide revocarea statutului de refugiat în temeiul dispoziției menționate, acest stat membru trebuie să evalueze comparativ, pe de o parte, interesul de a-și proteja societatea și, pe de altă parte, interesul persoanei în cauză de a-și păstra statutul de refugiat, având în vedere consecințele pe care retragerea acestuia le-ar putea avea printre altele asupra situației sale personale și de familie. Cu toate acestea, atunci când returnarea unui refugiat este imposibilă întrucât l-ar expune riscului încălcării drepturilor sale fundamentale consacrate la articolul 4 și la articolul 19 alineatul (2) din cartă, articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 nu impune ca revocarea statutului de refugiat să fie condiționată de o evaluare comparativă între interesul statului membru în cauză de a-și proteja societatea și riscurile la care este expus refugiatul respectiv în cazul întoarcerii în țara sa de origine.

⁷⁰ A se vedea Concluziile avocatului general Wathelet prezentate în cauzele conexe M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (C-391/16, C-77/17 și C-78/17, EU:C:2018:486, punctul 129). În această privință, trebuie să se indice că articolul 3 din Directiva 2011/95 permite statelor membre să prevadă standarde mai favorabile privind în special conținutul protecției internaționale, în măsura în care acestea sunt compatibile cu directiva menționată.

⁷¹ După cum a arătat avocatul general Wathelet în Concluziile prezentate în cauzele conexe M și alții (Revocarea statutului de refugiat) (C-391/16, C-77/17 și C-78/17, EU:C:2018:486), „în situația în care un stat membru ar lipsi, ca rezultat al exercitării [posibilităților prevăzute la articolul 14 alineatele (4) și (5) din Directiva 2011/95], un refugiat de accesul la anumite îngrijiri medicale, o asemenea privare ar putea constitui o încălcare a articolului 35 din cartă (cu privire la dreptul la sănătate)”. Pe de altă parte, acest stat membru trebuie să țină seama de faptul că „nu se poate exclude în special că refuzul de a permite unui refugiat să se integreze pe piața muncii, după ieșirea sa din închisoare, chiar dacă nu poate fi îndepărtat către o țară terță și, prin urmare, trebuie să rămână pe perioadă nelimitată în statul membru de refugiere poate, în funcție de circumstanțe, încălca articolul 7 din cartă” (punctul 134).

B. Cu privire la posibilitatea de a adopta o decizie de returnare în cazul aplicării principiului nereturnării

120. Prin intermediul celei de a doua întrebări în cauza C-663/21, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă Directiva 2008/115 trebuie interpretată în sensul că se opune ca o decizie de returnare să fie adoptată în privința unui resortisant al unei țări terțe al cărui statut de refugiat a fost revocat, atunci când se stabilește că îndepărtarea acestui resortisant este exclusă pe durată nedeterminată în temeiul principiului nereturnării.

121. Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2008/115 prevede că statele membre emit o decizie de returnare împotriva oricărui resortisant al unei țări terțe aflat în situație de ședere ilegală pe teritoriul lor, fără a aduce atingere excepțiilor menționate la alineatele (2)-(5) ale acestui articol.

122. Articolul 8 alineatul (1) din directiva menționată prevede că statele membre iau toate măsurile necesare pentru a executa decizia de returnare dacă nu a fost acordat un termen pentru plecarea voluntară sau dacă obligația de returnare nu a fost îndeplinită în această perioadă.

123. Articolul 9 alineatul (1) litera (a) din directiva respectivă prevede că statele membre amână îndepărtarea în cazul în care aceasta ar încălca principiul nereturnării.

124. Într-un mod mai general, articolul 5 din Directiva 2008/115 obligă de altfel statele membre, la punerea în aplicare a acestei directive, să respecte principiul nereturnării. Pe plan practic, articolul 14 din directiva menționată instituie o serie de garanții în așteptarea returnării, de care beneficiază în special resortisanții țărilor terțe a căror îndepărtare a fost amânată și care le oferă o formă minimă de statut pentru perioada acoperită de o asemenea amânare.

125. După cum arată instanța de trimitere în mod întemeiat, atunci când un resortisant al unei țări terțe nu poate fi îndepărtat pentru o perioadă nedeterminată, o decizie de returnare adoptată în privința sa este astfel lipsită, de la adoptare și până la un nou ordin, de orice efectivitate, ceea ce explică îndoielile exprimate de această instanță în ceea ce privește posibilitatea de a adopta o asemenea decizie.

126. Pentru a apăra punctul de vedere potrivit căruia în această situație ar trebui totuși adoptată o decizie de returnare, participanții la procedura în cauza C-663/21 se prevalează de Hotărârea din 3 iunie 2021, *Westerwaldkreis*⁷², în care Curtea a considerat că un stat membru care decide să nu elibereze un permis de ședere unui resortisant al unei țări terțe aflat în situație de ședere ilegală este obligat să adopte o decizie de returnare, inclusiv atunci când acest resortisant al unei țări terțe este acoperit de principiul nereturnării. Această împrejurare ar justifica numai amânarea îndepărtării sale, în conformitate cu articolul 9 alineatul (1) din Directiva 2008/115, și ar trebui evitată existența unui „statut intermediar” de resortisanți ai unor țări terțe care s-ar afla pe teritoriul unui stat membru fără drept și fără permis de ședere și care eventual ar face obiectul unei interdicții de intrare, fără a subzista nicio decizie de returnare validă în privința lor⁷³. Totuși, trebuie să se sublinieze că această hotărâre privea o situație specială, în care problema centrală era legată de faptul că un resortisant al unei țări terțe făcea obiectul unei interdicții de intrare, în condițiile în care decizia de returnare adoptată în privința sa, pe care această interdicție pare să o completeze, fusese retrasă. Raționamentul dezvoltat de Curte a fost efectuat în funcție de această situație care este diferită de cea în discuție în cauza C-663/21.

⁷² C-546/19, EU:C:2021:432.

⁷³ A se vedea Hotărârea din 3 iunie 2021, *Westerwaldkreis* (C-546/19, EU:C:2021:432, punctele 57-59).

127. Pe de altă parte, deși Directiva 2008/115 urmărește, cu respectarea drepturilor fundamentale și a demnității persoanelor în cauză, instituirea unei politici eficiente de îndepărtare și de returnare a resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală⁷⁴, Curtea a exclus adoptarea unei decizii de returnare în anumite împrejurări.

128. Astfel, Curtea a precizat că dreptul la viața de familie s-ar putea opune, în temeiul articolului 5 din Directiva 2008/115, mai degrabă adoptării înseși a unei decizii de returnare decât executării acesteia⁷⁵.

129. În plus, în cazul specific al minorilor izolați, Curtea a considerat că adoptarea unei decizii de returnare trebuia exclusă pe baza unor elemente de natură să se opună îndepărtării unui minor⁷⁶.

130. În plus, în cazul resortisanților țărilor terțe care beneficiază de protecție internațională într-un alt stat membru, Curtea a apreciat că, în lipsa oricărei posibilități de a desemna o țară terță în care ar putea fi operată îndepărtarea, nu putea fi adoptată nicio decizie de returnare⁷⁷.

131. Aceste elemente fiind precizate, pentru a răspunde direct la a doua întrebare adresată de instanța de trimitere în cauza C-663/21, trebuie să se facă trimitere la jurisprudența Curții cea mai recentă.

132. În Hotărârea din 22 noiembrie 2022, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal)⁷⁸, Curtea a soluționat, în opinia noastră, problema ridicată de această instanță.

133. Astfel, Curtea a amintit că, din moment ce resortisantul unei țări terțe intră în domeniul de aplicare al Directivei 2008/115, el trebuie în principiu să fie supus standardelor și procedurilor comune prevăzute de aceasta în vederea returnării sale, atât timp cât șederea sa nu a fost eventual regularizată⁷⁹.

134. Din această perspectivă reiese, pe de o parte, din cuprinsul articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2008/115 că, odată stabilit caracterul ilegal al șederii, orice resortisant al unei țări terțe trebuie, fără a aduce atingere excepțiilor prevăzute la alineatele (2)-(5) ale articolului respectiv și cu respectarea strictă a cerințelor stabilite la articolul 5 din această directivă, să facă obiectul unei decizii de returnare, care trebuie să identifice, dintre țările terțe prevăzute la articolul 3 punctul 3 din directiva menționată, pe cea în care acesta trebuie să fie îndepărtat⁸⁰. Pe de altă parte, un stat membru nu poate proceda la îndepărtarea unui resortisant al unei țări terțe aflat în situație de

⁷⁴ A se vedea în special Hotărârea din 20 octombrie 2022, Centre public d'action sociale de Liège (Retragerea sau suspendarea unei decizii de returnare) (C-825/21, EU:C:2022:810, punctul 49 și jurisprudența citată).

⁷⁵ A se vedea Hotărârea din 8 mai 2018, K.A. și alții (Reîntregirea familiei în Belgia) (C-82/16, EU:C:2018:308, punctul 104).

⁷⁶ A se vedea Hotărârea din 14 ianuarie 2021, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Returnarea unui minor neînsoțit) (C-441/19, EU:C:2021:9, punctele 51-56). În special, Curtea a statuat că, „înainte de a lua o decizie de returnare, statul membru în cauză trebuie să efectueze o investigație pentru a verifica, concret, că o primire corespunzătoare este disponibilă pentru minorul neînsoțit în cauză în statul de returnare” și că, „[i]n lipsa disponibilității unei astfel de primiri, minorul respectiv nu poate face obiectul unei decizii de returnare în temeiul articolului 6 alineatul (1) din [Directiva 2008/115]” (punctele 55 și 56).

⁷⁷ A se vedea Hotărârea din 24 februarie 2021, M și alții (Transfer către un stat membru) (C 673/19, EU:C:2021:127, punctele 42 și 45).

⁷⁸ C-69/21, denumită în continuare „Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal)”, EU:C:2022:913.

⁷⁹ A se vedea în special Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 52 și jurisprudența citată).

⁸⁰ A se vedea în special Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 53 și jurisprudența citată).

ședere ilegală, în temeiul articolului 8 din Directiva 2008/115, fără ca o decizie de returnare în privința acestui resortisant să fi fost adoptată în prealabil cu respectarea garanțiilor materiale și procedurale pe care directiva menționată le instituie⁸¹.

135. Cu toate acestea, Curtea a precizat de asemenea că articolul 5 din Directiva 2008/115, care constituie o normă generală de care statele membre sunt ținute de îndată ce pun în aplicare această directivă, obligă autoritatea națională competentă să respecte în toate stadiile procedurii de returnare principiul nereturnării, garantat, ca drept fundamental, la articolul 18 din cartă coroborat cu articolul 33 din Convenția de la Geneva, precum și la articolul 19 alineatul (2) din cartă. Aceasta este situația printre altele atunci când autoritatea respectivă preconizează, după ascultarea persoanei interesate, să adopte o decizie de returnare în privința acesteia⁸².

136. Curtea a dedus de aici că articolul 5 din Directiva 2008/115 se opune ca un resortisant al unei țări terțe să facă obiectul unei decizii de returnare atunci când această decizie vizează ca țară de destinație o țară în care există motive serioase și întemeiate de a se crede că, în cazul executării deciziei menționate, acest resortisant ar fi expus unui risc real de tratamente contrare articolului 18 sau articolului 19 alineatul (2) din cartă⁸³.

137. În această privință, Curtea a amintit că, în temeiul acestei din urmă dispoziții, nimeni nu poate fi strămutat către un stat unde există un risc serios de a fi supus nu numai pedepsei cu moartea, ci și torturii sau unor tratamente inumane sau degradante, în sensul articolului 4 din cartă. Interzicerea pedepselor sau a tratamentelor inumane sau degradante, prevăzută la acest articol 4, are un caracter absolut în condițiile în care este strâns legată de respectarea demnității umane, vizată la articolul 1 din cartă⁸⁴.

138. În opinia Curții, rezultă că, atunci când există motive serioase și întemeiate de a se crede că un resortisant al unei țări terțe aflat în situație de ședere ilegală pe teritoriul unui stat membru ar fi expus în cazul returnării într-o țară terță unui risc real de tratamente inumane sau degradante, în sensul articolului 4 din cartă coroborat cu articolul 1 din aceasta și cu articolul 19 alineatul (2) din cartă, resortisantul respectiv nu poate face obiectul unei decizii de returnare în această țară atât timp cât persistă un asemenea risc⁸⁵. De asemenea, resortisantul menționat nu poate face obiectul unei măsuri de îndepărtare în cursul acestei perioade, așa cum prevede de altfel în mod expres articolul 9 alineatul (1) din Directiva 2008/115⁸⁶.

139. Apreciem, așadar, că decurge în mod clar din Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) că articolul 5 din Directiva 2008/115 coroborat cu articolele 1 și 4 din cartă, precum și cu articolul 19 alineatul (2) din aceasta trebuie interpretat în sensul că se opune adoptării unei decizii de returnare în privința unui resortisant al unei țări al cărui statut de refugiat a fost revocat atunci când se stabilește că îndepărtarea acestui resortisant este exclusă pentru o perioadă nedeterminată în temeiul principiului nereturnării.

⁸¹ A se vedea în special Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 54 și jurisprudența citată).

⁸² A se vedea în special Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 55 și jurisprudența citată).

⁸³ A se vedea Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 56).

⁸⁴ A se vedea în special Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 57).

⁸⁵ A se vedea Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 58).

⁸⁶ A se vedea Hotărârea Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Îndepărtare – Cannabis medicinal) (punctul 59).

IV. Concluzie

140. Având în vedere toate considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Verwaltungsgerichtshof (Curtea Administrativă, Austria) în cauza C-663/21 și de Conseil d'État (Consiliul de Stat, Belgia) în cauza C-8/22 după cum urmează:

1) Articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate,

trebuie să fie interpretat în sensul că

- motivul de revocare a statutului de refugiat prevăzut de această dispoziție poate fi aplicat de un stat membru numai atunci când se dovedește, pe de o parte, că persoana în cauză a fost condamnată printr-o hotărâre judecătorească definitivă pentru o infracțiune deosebit de gravă și, pe de altă parte, că această persoană reprezintă o amenințare pentru societatea statului membru respectiv;
- motivul de revocare a statutului de refugiat prevăzut de dispoziția menționată poate fi aplicat de un stat membru numai atunci când demonstrează că persoana în cauză reprezintă o amenințare reală, actuală și suficient de gravă pentru societatea acestui stat membru și
- atunci când pune în aplicare posibilitatea de revocare a statutului de refugiat care este prevăzută la articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95, un stat membru trebuie să respecte drepturile fundamentale garantate de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, precum și principiul proporționalității. În consecință, înainte de a decide revocarea statutului de refugiat în temeiul dispoziției menționate, acest stat membru trebuie să evalueze comparativ, pe de o parte, interesul de a-și proteja societatea și, pe de altă parte, interesul persoanei în cauză de a-și păstra statutul de refugiat, având în vedere consecințele pe care retragerea acestuia le-ar putea avea printre altele asupra situației sale personale și de familie. Cu toate acestea, atunci când returnarea unui refugiat este imposibilă întrucât l-ar expune riscului încălcării drepturilor sale fundamentale consacrate la articolul 4 și la articolul 19 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale, articolul 14 alineatul (4) litera (b) din Directiva 2011/95 nu impune ca revocarea statutului de refugiat să fie condiționată de o evaluare comparativă între interesul statului membru în cauză de a-și proteja societatea și riscurile la care este expus refugiatul respectiv în cazul returnării în țara sa de origine.

2) Articolul 5 din Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală coroborat cu articolele 1 și 4 din Carta drepturilor fundamentale, precum și cu articolul 19 alineatul (2) din aceasta

trebuie să fie interpretat în sensul că

se opune adoptării unei decizii de returnare în privința unui resortisant al unei țări terțe al cărui statut de refugiat a fost revocat atunci când se stabilește că îndepărtarea acestui resortisant este exclusă pentru o perioadă nedeterminată în temeiul principiului nereturnării.